

Helsinški *bilten*

HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI
Kneza Miloša 4, Beograd;
tel/fax. 011/3349-170; 3349-167;
e-mail: office@helsinki.org.rs
<http://www.helsinki.org.rs>

BR.158 // OKTOBAR 2020.

A. Vučić kod D. Trampa

Foto: twitter.com

SRBIJA I VELIKE SILE

Kako svet prolazi kroz fundamentalne promene Beograd nastoji da svojom politikom "neutralnosti" igra u prostoru koji niko ne pokriva u celosti. Predsednik Aleksandar Vučić, koji je u suštini jedini niosilac spoljne politike, pokušava da se kreće u okviru već ranije osmišljene politike oslonca na "četiri stuba" (Kina, Rusija, SAD i EU) i da koristi njihove različite interese. Takva politika balansiranja je sve komplikovanija i teža imajući u vidu rastuće neprijateljstvo između Pekinga i Vašingtona.

Ključna komponenta beogradskog pristupa, kako tvrdi Januš Bugajski, je dvolična diplomatija. Iako proklamuje da teži članstvu u EU i bližim odnosima sa NATO, Srbija nastoji da uravnoteži četiri glavne sile – Rusiju, Kinu, SAD i EU. Njen cilj je da profitira od svakog, diplomatski, ekonomski i vojno, imitirajući strategiju nesvrstavanja Jugoslavije nakon Titovog prekida sa Staljinom 1948. To takođe može maskirati i pomoći svesrpskom projektu ako Beograd dobije podršku od glavnih međunarodnih aktera.¹

¹ <https://www.pobjeda.me/clanak/bugajski-vucic-uz-podrsku-kremlja-pokusava-da-ostvari-milosevicev-projekat>.

Vašingtonski sporazum potpisan početkom septembra, uneo je nedoumice u pogledu orijentacije Srbije koja je do skoro bila više okrenuta Istoku. Srbija se upustila u komplikovanu geopolitičku igru kojoj, po svojoj prilici, nije dorasla. Reč je o geopolitičkoj pobjedi Amerike jer "sporazum", kako ističe Grenel, "udaljava Srbiju i od Rusije i od Kine". Ali i od Nemačke i nekih drugih zemalja Evrope.

Beograd je svakako sporazum prihvatio kao izlazak iz teške finansijske krize. Otplatu budućih američkih kredita će obezbediti prodajom strateških kapaciteta u državnom vlasništvu, pre svega Telekomu Srbije, njegovih ogranaka, pa i delova ili čitave Elektroprivrede Srbije. Nagovestena je i prodaja takozvane namenske, vojne industrije. Sporazumom je Međunarodna finansijska korporacija za razvoj (DFC) institucionalno ušla u finansijski i ekonomski sistem Srbije. DFC je već 21. septembra otvorila regionalnu kancelariju u Beogradu.

Mnogi komentatori u Srbiji su pozdravili povratak SAD na Balkan, zbog toga što evropeizacija Zapadnog Balkana nije uspela. Tako Vuk Drašković, predsednik SPO i pisac, smatra dobrodošlim povratak Amerike, jer se "vraća sa investicijama vrednim nekoliko milijardi dolara, teži pomirenju, gledanju u budućnost... I dodaje da u Vašingtonu žele da se odmrznu i reše svi zamrznuti konflikti iz ratnih devedesetih.²

Mnogi takođe misle da je politika predsednika Vučića promišljena i zdravo razumska, te da je predsednik dobro anticipirao sadašnje odnose u svetu, kao i da se Srbija bori za svoju nezavisnost u odlučivanju i vođenju politike. Tako Zlatko Lutovac, ekonomista, smatra da "između puta svile, evropskog investicionog plana i Vašingtonskog sporazuma, srpska država bira svoj put ne odbacujući nijedan drugi"³

2 "Amerika u Srbiji", Politika, 29. septembar 2020.

3 "Srdija sa sobom i svetskim silama", Politika, 21. oktobar 2020.

Novoimenovani ambasador Srbije u SAD Marko Đurić ističe da je do njegovog imenovanja došlo u pravom trenutku, jer smo "na pragu redefinisanja srpsko-američkih odnosa, koji bi, i pored neprijateljstva iz bliske prošlosti i nesuglasica koje i danas imamo o nekim važnim pitanjima, trebalo da se vrate u kolosek starog prijateljstva i savezništva. Dodao je i da je "interes Srbije da popravi imidž i uspostavi nove kanale saradnje u Americi, što nije odstupanje od politike neutralnosti, već njeno upotpunjavanje."⁴

Vašingtonskim sporazumom SAD pokušava, kako ističe Duško Proroković, da promeni spolj-nopolitički kurs Srbije. Odnosno, usmeren je na udaljavanje Beograda od Pekinga i Moskve, dva strateška partnera Srbije.⁵ To Srbiju stavlja u nepovoljan odnos sa strateškim partnerima, pre svega Kinom, jer je sporazum najviše usmeren protiv nje. Predsednik Donald Tramp planira potpuni prekid ekonomskih i političkih odnosa sa Kinom, i tražiće da to učine i druge zemlje, uključujući i Srbiju.

U komentaru *Fajnenšal tajmsa* se ukazuje na važnu dimenziju vašingtonske diplomatije koja pojačava veze sa malom ali centralnom zemljom na periferiji EU čija se ekonomija sve više vezuje za ekonomiju Kine. A, Srbija je jedna od bitnih zemalja kineske inicijative Put svile.⁶

Kina je svoje interese projektovala kroz projekat "Pojas i put", čiji su sastavni deo zemlje južne i istočne Evrope u okviru platforme 17+1. Kina već godinama strpljivo kroz mega projekte gradi svoju ekonomsku interesnu sferu. Zato je predsednik Tramp percipira kao glavnu stratešku pretnju globalnim interesima SAD.

4 "Ujedinili smo posvađane Srbe na Kosovu i Metohiji", Politika, 18. oktobar 2020.

5 <https://informer.rs/svet/balkan/558544/nametanje-rese-nja-srbima-proslost-vojna-neutranost-stit-nova-struktura-moci-svetskoj-politici-menja-politicku-realnost>.

6 "Serbia cultivates both US and China in superpowers' Balkans tug of war", Financial Times, 11. oktobar 2020.

Pandemija koja ove godine hara planetom – a krenula je upravo iz Kine, tu je najpre i zaustavljena. Osim toga, kineska ekonomija, kao prva i za sada jedina velika ekonomija uspeće da još pre kraja ove godine dostigne nivo koga je imala pre početka pandemije. Peking će svakako nastojati da taj uspeh na globalnoj sceni valorizuje i politički i na druge načine.

Ako su i bili nezadovoljni tačkom vašingtonskog sporazuma koji aludira na zaustavljanje razvoja 5G mreže njihove korporacije “Huavej”, to javno nisu pokazali.

I Rusija i EU imaju razloga za nezadovoljstvo zbog potpisanog sporazuma.

Evropska unija je negativno reagovala na tačke koje se odnose na Bliski istok, pa je tako portparol Evropske komisije, Peter Stano, podsetio srpsko rukovodstvo da nijedna članica EU nema svoje predstavništvo u Jerusalimu i da Srbija kao kandidat za članstvo treba to da poštuje.

EU, koja se najviše angažuje i ima najveći interes za stabilizaciju i integraciju Balkana, izašla je sa novom ponudom za Zapadni Balkan. Naime, nakon što je Kina ozbiljno ušla u infrastrukturne investicije, a zatim i Vašington sa američkim fondovima, takođe u infrastrukturne projekte, Evropska komisija je usvojila Ekonomsko-investicioni plan.

Planom se predviđa da se za projekte na Zapadnom balkanu do 2027 godine izdvoji do devet milijardi eura najvećim delom bespovratnih sredstava i u narednih deset godina obezbedi garantni fond do 20 milijardi eura raznih međunarodnih finansijskih institucija, pre svega Evropske investicione banke (EIB).

Ruska reakcija na sporazum je bila najžešća i privukla je najviše pažnje. Ali je ubrzo poslala i Sergeja Lavrova u posetu Beogradu, nagovestila otvaranje kancelarije u Ministarstvu odbrane

Srbije – pokušavajući tako da održi svoj uticaj na, pre svega, rešavanje kosovskog pitanja. Međutim, Rusija je istovremeno svesna da Srbija objektivno teži EU i da je pitanje vremena kad će se kosovsko pitanje preseći.

Moskovska Karnegi fondacija u svojoj analizi iz jula 2020, zaključuje da “Vučić očigledno ima osećaj istorijske misije, da upravo on treba da bude čovek koji će izvući Srbiju iz kosovske močvare. Tim pre što se ta misija odlično slaže sa drugim važnim zadatkom, očuvanjem lične vlasti”⁷

Potpisivanje dokumenta o normalizaciji ekonomskih odnosa između Beograda i Prištine, u Vašingtonu 4. septembra, što predstavlja značajan korak u pravcu konačnog rasplitanja kosovskog čvora, relativizuje dosadašnju poziciju Moskve kao “zaštitnika Srbije i njenih interesa”.

Iako svi akteri (SAD, Kina, Rusija i EU) imaju svoje partikularne interese na Balkanu, jasno je da jedino EU ima suštinski interes iz više razloga. Pre svega, zato što Srbija geografski pripada Evropi, što je Balkan važan kao strateška tačka za bezbednost Evrope.

Uočljivo je da se sudaranje različitih aktera na Balkanu “prelama” na nekim velikim, pre svega infrastrukturnim projektima. Sve dok se ne stabilizuje novi svetski poredak Balkan i Srbija će biti poprište sukobljavanja različitih interesa. Svakako je za očekivati da će SAD nastaviti sa politikom podržavanja integrisanja zapadnog Balkana u EU.

Postavlja se, međutim, pitanje da li će se Srbija u dogledno vreme suštinski opredeliti za evropsku opciju ili će nastaviti balansiranje za koje postoji sve manji manevarski prostor. Vašingtonski sporazum bio je dobra ilustracija koliko je napora potrebno da se održi ravnoteža sa Rusijom i Kinom.

⁷ <https://beta.rs/vesti/politika-vesti-srbija/129365-moskovski-karnegi-uticaj-rusije-na-balkanu-slabi-posle-sporazuma-srbije-i-kosova>.

VAŠINGTONSKI SPORAZUM – EFEKTI I POSLEDICE

Sam susret predsednika Srbije Aleksandra Vučića i premijera Kosova Abdulaha Hotija s američkim predsednikom Donaldom Trampom u Beloj kući – sastav delegacije Srbije, servis-stočići, stolice, olovka, post Marije Zaharove... u prvi su mah bacile u senku rezultate i moguće efekte vašingtonskih papira. Ubrzo su, međutim, njihovo proučavanje i analiza došle na dnevni red, s jasnim profilisanjem dve škole mišljenja. Po jednoj, pri čemu nije reč samo o prorežimskim medijima i vlastima bliskim komentatorima “otškrinuta vrata Bele kuće”⁸ predstavljaju značajan diplomatski poen Beograda, delimično resetuju odnose s Amerikom poremećene još devedesetih godina prošlog veka i uz čvrste “američke garancije” obavezuju Beograd i Prištinu na suštinsku normalizaciju ukupnih odnosa. Ukoliko se ostvari i najava Ričarda Grenela⁹ (ponovio ju je i dve sedmice kasnije u Beogradu) da će Donald Tramp posetiti Beograda bila bi to još jedna potvrda Vučićevog diplomatskog uspeha. Po drugima pak, Vučić je, udvaranjem Donaldu Trampu okrenuo leđa Rusiji i Kini, a usput se zamerio i “polovini sveta”. Rečju, kompas “Vučićeve diplomatije potpuno se razmagnetisao”:¹⁰ “Kao što danas Vučić potire mnogo onoga što je s ličnim oduševljenjem ostvarivao s Putinom i Sijem, tako će mu sutra dunuti da se vrati Istoku”. To taktičko meandriranje između Brisela Vašingtona Moskve i Pekinga, primećuju drugi, moglo bi biti veoma rizično. Kako je izjavio vanredni profesor Fakulteta političkih nauka Filip Ejodus, mogao bi imati za posledicu “da Beograd izgubi sve četiri stolice na kojima sedi”.¹¹

Sporazum postignut u Vašingtonu, koga su na posebnim papirima, svako sam za sebe (i ne u

sasvim istovetnom tekstu), potpisali Vučić i Hoti, zvanično je Sporazum o normalizaciji ekonomskih odnosa Srbije i Kosova. Ovom sferom i konkretizacijom pojedinih mera bavi se sedam tačaka od njih ukupno 17.

Ma da su, kako su primetili brojni analitičari i komentatori među tim “tačkama” uglavnom one koje je predviđao Briselski sporazum (potpisan pre sedam godina), integrisanje prelaza Merdada, priznavanje diploma i profesionalnih sertifikata i sl, i pisma o namerama o autoputu Niš-Priština, i uspostavljanju železničkog i avionskog saobraćaja koja su početkom 2020, Srbija i Kosovo već potpisali, stoji činjenica da su se Sjedinjene Američke Države ponovo uključile u proces normalizacije odnosa Srbije i Kosova koji bi trebalo da se okonča potpisivanjem pravno obavezujućeg sporazuma o normalizaciji odnosa: kako ekonomskih, tako i političkih. U tom smislu, približavanje postignuto u Vašingtonu, uz čvrste garancije SAD, olakšavaju i doprinose dijalogu koji se pod pokroviteljstvom Evropske unije vodi u Briselu.

Među 11 tačaka koje sa ne bave ekonomskim odnosima između Srbije i Kosova, već širim spektrom naoko nepovezanih međunarodnih tema je i uzajamno obavezivanje na uzdržavanje od sopstvenih diplomatskim inicijativa: Srbije, da se u narednih godinu dana uzdrži od kampanje za opoziv priznanja Kosova, a Kosova da se u istom razdoblju uzdrži od zahteva za članstvo u međunarodnim organizacijama.

Obavezama da će, Hezbolah tretirati kao terorističku organizaciju, da će diversifikovati izvore energetske snabdevanja, da neće opremu za 5G mrežu uzimati od “nepouzdatih” dobavljača, da će “raditi sa 69 zemalja koje kriminalizuju homoseksualnost”, da za prestonicu Izraela (preseljenjem ambasade iz Tel Aviva u Jerusalim), Srbija je spoljnu politiku i diplomatiju praktično stavila u funkciju američkih interesa i dodatno, predizborne kampanje Donalda Trampa u finišu

8 Aleksandar Vučić, prema Politika 11. septembar 2020.

9 Politika, 16. novembar 2020.

10 Kolumna Boška Jakšića “Razmagnetisani Vučić”, Politika, 11. septembar.

11 Nedeljnik, 10. septembar 2020.

borbe za još jedan mandat u Beloj kući.¹² No, kako primećuje Vladimir Gligorov to je “cena” koja se morala platiti zbog toga što Srbija i Kosovo zbog međusobnog nepriznavanja nemaju diplomatske odnose pa su (im) “potrebni posrednici, zaštitnici, prijatelji i neprijatelji”: “A oni svi imaju interese. U Vašingtonskom dogovoru su zastupljeni američki interesi, tako kako ih vidi sadašnja administracija”.¹³

„Zoran Ivošević, bivši sudija vrhovnog suda Srbije i univerzitetski profesor, konstatuje da “normalizacija ekonomskih odnosa taj sporazum povezuje s normalizacijom ukupnih odnosa, koji bi trebalo da obezbedi Briselski sporazum. Pošto oba sporazuma, dodaje, pripadaju međunarodnom javnom pravu, njihove odredbe su izložene ćudima i zamkama međunarodne politike, zbog čega neke mogu ostati i “mrtvo slovo na papiru”.¹⁴ Ivošević ukazuje i na nelogičnost premeštanja ambasade u Jerusalim, jer se time narušava Rezolucija Saveta bezbednosti OUN 478. koja zabranjuje uspostavljanje diplomatskih predstavništava u tom gradu. Ovim pristankom, kako kaže, Srbija obezvređuje sopstveno pozivanje na Rezoluciju Saveta bezbednosti 1244. jer onaj ko ne poštuje jednu ne može ni od drugog tražiti da poštuje drugu rezoluciju.”¹⁵

ŠUMOMI NA RELACIJI BEOGRAD-MOSKVA

Rusko-srpski odnosi, po svemu sudeći, ulaze u sve delikatniju fazu. Razlog za to je svakako, nervoja Kremlja zbog udružene (makar povremeno

delovale i nekoordinasano) aktivnosti Vašingtona i Brisela na normalizaciji odnosa između Kosova i Srbije.

Srbija je glavni partner Rusije u regionu, a glavni adut u odnosima s njom je pravo veta na ulazak Kosova u UN. Kada sporazum bude potpisan značaj Rusije će se znatno smanjiti. Ruski interesi su prevashodno geopolitički, jer na Balkanu, pa ni u Srbiji, nema velikih ruskih investicija. Ona vešto manipuliše sa pravoslavljem i istorijskim vezama koje se često preuveličavaju. Zato je Rusija za održavanje status quo na Kosovu, jer to znači odlaganje ulaska zemalja regiona u EU i NATO.

Geopolitički limbo u kome se region trenutno nalazi je idealan za Rusiju. To ne znači ni potpunu stabilizaciju, ni potpunu destabilizaciju, ističe Samarukov, istraživač moskovskog Karnegija, već nešto između. Rusija ne želi da se zamrznuti konflikti na Balkanu reše, jer upravo zamrznuti konflikti drže Zapadni Balkan dalje od NATO i Evropske unije, ali isto tako Rusija ne želi ni da ti konflikti postanu aktivni, jer i ona ima svoju crvenu liniju.¹⁶ Uulazak Srbije u EU bi bilo “poniženje za Rusiju.”¹⁷

Maksim Samorukov smatra da u odnosima Rusije i Srbije postoje dve paralelne realnosti. “Na političkom polju, kako ističe, postoji javna ravan – gde sve cveta, ali i ono što se dešava iza zatvorenih vrata – gde s ruske strane nema poverenja u Vučića, kao što ima straha s Vučićeve strane.”¹⁸ Moskva nije preterano razočarana Srbijom, ističe on, jer je Srbija bila i više prozapadno opredeljena pre dolaska Vučića na vlast.¹⁹ Vučić je viđen kao prozapadni političar koji je spreman da manipuliše i koristi svoje veze sa Rusijom da

12 Podsećanja radi, Aleksandar Vučić je uoči prethodnih američkih predsedničkih izbora takođe učestvovao u kampanji – tada na strani Hilari Klinton, protiv Donalda Trampa.

13 Prema Danas, 16. septembar 2020.

14 “Šta jeste, a šta nije dobro u Vašingtonskom sporazumu”, Politika, 10-oktobar 2020.

15 Isto..

16 <https://www.danas.rs/svet/samorukov-zapadni-balkan-nije-prioritet-za-rusiju-ali-ne-zeli-da-ga-prepusti-zapadu/>

17 Isto.

18 https://www.b92.net/bbc/index.php?yyyy=2019&mm=12&dd=04&nav_id=1626168

19 Isto.

bi dobio bolji tretman na Zapadu”.²⁰ Trenutno su njih dvojica suviše međuzavisni da bi ušli u otvoreni obračun – za Rusiju je glavno pitanje u odnosima sa Srbijom završetak Turskog toka, a Vučić je spreman da uveri Moskvu da će gasovod biti izgrađen”. Vučić takođe zavisi od Putinove i ruske popularnosti u Srbiji”.²¹

Samarukov podseća da mediji bliski Vladi predstavljaju Rusiju kao velikog i važnog partnera, samo da bi pokazali da imaju balansiranu spoljnu politiku i da nisu samo prozapadno orijentisani, da Zapad nema monopol nad spoljnom politikom Srbije, da mogu da je balansiraju. Srpski političari su glasni u hvaljenju saradnje sa Rusijom kako bi osvojili više glasova i dobili na popularnosti.²²

Povodom julskih demonstracija u Beogradu (zbog najave ponovnog uvođenja policijskog časa), predsednik Aleksandar Vučić negirao je njihovu spontanost, aludirajući da iza njihove organizacije stoji, među ostalim, i “strani faktor” i “strane obaveštajne službe”. Iako nijednu nije naveo poimence, prema pisanju vlastima bliskih tabloida, među stranim organizatorima, osim “tradicionalnih neprijatelja srpskog naroda – Hrvata i odskora Crnogoraca” bile su i ruske obaveštajne službe.²³ Tada su po prvi put potekle optužbe na račun Moskve s vrha vlasti.

Da je medijima u tom smislu Aleksandar Vučić poslao signal tvrdio je i jedan od čelnika opozicionog bloka Savez za Srbiju Mladen Đorđević, koji ne krije svoje bliske veze s Moskvom. On je izjavio je da Aleksandar Vučić sprema “otklon od svoje lažne rusofilije ka otvorenoj, neskrivenoj

rusofobiji”.²⁴ Jer, kako dalje zapaža Đorđević, nakon nedavnih protesta započela je najotvorenija antiruska kampanja u proteklih 20 godina: “Gotovo da nije bilo medija, televizije i novina koji nisu izveštavali o navodnoj umešanosti Rusije u organizaciju nasilnih protesta u Beogradu”.²⁵

Indikativna je i izjava Miroslava Parovića, predsednika Narodnog slobodarskog pokreta inače veoma bliskog Rusiji, kojom optužuje državni vrh da je od “Bezbednosno informativne agencije (BIA) tražio da izvrši procenu uticaja koji Ruska Federacija ima na Srpsku pravoslavnu crkvu i na taj način srpsku javnost”. S tim u vezi Parović izražava bojazan da se sprema teren da se optuže pojedine vladike Srpske pravoslavne crkve kako su u organizaciji “nasilne promene vlasti”.²⁶

Maksim Samorukov smatra da su optužbe srpskih zvaničnika “da su proruski radikali podsticali nasilne proteste” srušile tabu o tradicionalnim odnosima Rusije i Srbije.²⁷ Iako nema dokaza za direktnu umešanost Rusije u proteste u Srbiji, Samorukov zaključuje da su “protesti već doveli do promena u rusko-srpskim odnosima” i da odnosi dve zemlje nikad neće biti isti.²⁸

Da se stvari već menjaju potvrđuje i smena Petra Škundrića (takođe visokopozicioniranog člana SPS) s mesta savetnika u Vladi, zbog toga što je njegov sin učestvovao u demonstracijama. Škundrić ima bliske veze s ruskim političkim i ekonomskim zvaničnicima i smatra se jednim od ključnih ličnosti u kreiranju rusko-srpskog ugovora o prodaji (u bescenje) Naftne industrije Srbije ruskom “Gaspromnjeftu” (2009).

20 Isto.

21 Isto.

22 <https://www.slobodnaevropa.org/a/intervju-maksim-samorukov/30274105.html>

23 Za potvrdu ove teze poslužila je i činjenica da je Vučić otkazao, prethodno dogovoreni susret s ruskim ambasadorom Aleksandrom Bocan Harčenkom; prema Politika 25. jul 2020.

24 Autorski tekst za portal ruske federalne agencije Regnum; prema Danas, 27. jun 2020.

25 Isto.

26 “Preko vas govori Aleksandar Vučić”, Danas, 13. oktobar 2020

27 Prema Portalu NovaS, 25. jul 2020.

28 Isto.

Ekonomске odnose, koji se praktično svode na energetske zavisnost Srbije od Rusije u najbitnijim segmentima sve do sada vodila Socijalistička partija Srbije (SPS). Osim što se i njen čelnik Ivića Dačić smatra "pouzdanikom" Moskve u Srbiji, na čelu Naftne industrije Srbije je funkcioner SPS Dušan Bajatović, dok je drugi visoko pozicioniran član SPS, Aleksandar Antić bio ministar za energetiku. Indikativno je da Ivića Dačić nije ušao u sastav nove vlade, a da je resor energetike dobila Zorana Mihajlović za koju se inače tvrdi da je "američki čovek".

Moskva je ošto reagovala na Vašingtonski sporazum iz više razloga. Nervozna i diplomatski neuvijena reakcija Marije Zaharove pokazala je da na Vučićovo vašingtonsko putovanje Kremlj, kako se čini, gledao s velikom dozom nepoverenja. U dokumentima izuzetno zanimljive diplomatske forme,²⁹ po mišljenju analitičara Dušana Janjića ima više stvari koje će Moskva pažljivo proučiti – "kakav će biti odnos Srbije prema Hezbolahu, preseljavanje ambasade iz Tel Aviva u Jerusalim, obavezna saradnja kontrole letova". Janjić takođe ocenjuje da je izjava Zaharove zapravo "najava budućih poteza Moskve".³⁰

Gest Zaharove (koja se dan kasnije izvinila, kao i portparol Kremlja Dimitrij Peskov) izazvao je veoma oštre reakcije zvaničnika u Beogradu, od Marka Đurića, Ivice Dačića, Aleksandra Vulina, do samog Aleksandra Vučića koji ga je nazvao "prostaklukom i primitivizmom".³¹ Dan kasnije nakon incidenta zvanično je saopšteno da je predsednik Vučić telefonski razgovarao sa šefom ruske diplomatije Sergejom Lavrovim.³²

29 Književnica Biljana Srbljanović duhovito ga opisuje kao triangularni dogovor: "ti meni ventilator, ja njemu kafu, on tebi šibicu...", Blic, 6. septembar 2020.

30 Danas, 7. septembar 2020.

31 "Prostakluk i primitivizam koji je pokazala Marija Zaharova najviše govori o njoj, a bogami i o onima koji su je postavili", izjavio je Vučić"; prema Politika, 7. septembar 2020.

32 Isto.

Konačno, Vučić je telefonom razgovarao i s ruskim predsednikom Vladimirom Putinom koji mu se takođe, navodno izvinio zbog ekscesa Zaharove. U kontaktima s najvišim zvaničnicima Vučić je zahvalio Rusiji na podršci, kao i "za razumevanje da se Srbija za svoje interese bori i u Vašingtonu".³³

Neki ruski mediji, kao na primer, List Pogled (Vzgljad) inače blizak Kremlju, kritički je pisao o Vučiću i njegovom "sedenju na dve stolice". List ocenjuje da su Beograd i Vašington sada "na medenom mesecu", jer je Tramp nametnuo Srbima i kosovskim Albancima sporazum koji je bio koristan samo Srbima. Ali, list dalje navodi, ovaj neočekivani poklon SAD nema trajnu vrednost, jer će se situacija u regionu uskoro vratiti u normalu – u hroničnu krizu".³⁴

Najavljena, pa zbog korone otkazana,³⁵ poseta Sergeja Lavrova, ministra inostranih poslova Rusije, smatra se i nekom vrstom kompenzacije za nedolazak Vladimira Putina.³⁶ Beogradski mediji to ocenjuju kao znak da odnosi Srbije i Rusije nisu narušeni i da njegov dolazak "definitivno stavlja tačku na sve nedoumice, ako ih je uopšte i bilo".³⁷ Tako Živadin Jovanović, bivši ministar inostranih poslova, smatra da Lavrovljeva poseta daje "podsticaj učvršćivanju tradicionalnih prijateljskih odnosa između naše dve zemlje", ali da Rusiji sasvim sigurno ne odgovaraju stavke iz Vašingtonskog sporazuma koje se odnose na "diversifikaciju saradnje u oblasti energetike, što ukazuje na izvesna ograničenja u nezavisnosti naše spoljne politike", te da mi možemo

33 Politika, 8. septembar 2020.

34 Isto.

35 Ruski ministar spoljnih poslova Sergej Lavrov biće u samoizolaciji zbog kontakta sa osobom pozitivnom na korona virus, a sve zakazane posete i sastanci biće odloženi, saopštila je pres služba ruskog Ministarstva spoljnih poslova.

36 Kako je u više navrata bilo najavljivano, Putin je u Beograd trebalo da dođe 20. Oktobra.

37 "Zašto je Lavrov izabrao Beograd umesto Zagreba", Politika, 24. oktobar 2020.

pričati da smo nezavisni, ali to neće promeniti realnost”.³⁸ Ognjen Karanović, direktor Centra za društvenu stabilnost, smatra da Putin nije došao zbog izvanrednih okolnosti i da je “Rusija naš zaštitnik i da to dokazuje činjenica da je Lavrov otkazao posetu Zagrebu kako bi produžio boravak u Beogradu”. On takođe kaže da ni EU ni Rusija nisu s preteranoim naklonošću gledali na Vašingtonski sporazum i na učvršćivanje veza Beograda i Vašingtona, ali da to svakako ne može poremetiti geostrateške odnose. Jer ukoliko Rusija ima interes da razvija odnose sa Srbijom, taj sporazum ih ne može narušiti.³⁹

Još jedna tačka neobičnog vašingtonskog sporazuma “gađa” Rusiju, iako je direktno ne spominje. Obe strane se naime obavezuju da će “raditi sa 69 zemalja koje kriminalizuju homoseksualnost kako bi uticale da te zemlje dekriminalizuju homoseksualnost”.⁴⁰ Rusija je jedina evropska zemlja “koja ima zakon o kažnjavanju ‘homoseksualne propagande’ što podrazumeva i otvoreni LGBT identitet (muškarac i muškarac se drže za ruke, žena i žena nose frizure duginih boja) jeste Putinova Rusija”.⁴¹

Na sve to nadovezalo se i iznenadno otkazivanje (samo da uoči) učešća vojske Srbije u zajedničkoj vojnoj vežbi sa ruskom i beloruskom vojskom, koja se od 10. do 15. septembra održavala u Belorusiji. Kako je pisala provladina *Politika* dva dana pre otkazivanja odlaska na vojne manevre, Beogradu su iz Brisela zapretili sankcijama.⁴² Da bi navodno pokazala svoju neutralnost, Srbija je proglasila šestomesečni moratorij na učešće svojih vojnika u zajedničkim vežbama sa bilo kojom stranom vojskom (NATO je to prokomentarisao

saopštenjem da u narednih šest meseci nisu planirane bilo kakve vežbe sa Vojskom Srbije.

U međuvremenu Ministarstvo odbrane Ruske federacije otvara kancelariju u Beogradu. Ova sradnja, kako ističe Ministarstvo odbrane, odvijaće se u skladu sa sporazumom između vlada Srbije i Ruske Federacije o vojnotehničkoj saradnji, koji je potpisan na osnovu dogovora predsednika Aleksandra Vučića i Vladimira Putina.⁴³ Međutim, Srećko Đukić, diplomata, smatra da je politička stvar, jer, kako ističe, mnoge druge zemlje koje su naoružane isključivo ruskim oružjem nemaju takvu kancelariju. Razlog vidi u kompenzaciji za to što rusko-srpski humanitarni centar u Nišu nije dobio diplomatski status.⁴⁴

BEZ ZVANIČNE REAKCIJE PEKINGA

Obavezom iz Vašingtonskog sporazuma da će u mrežama mobilne komunikacije “zabraniti upotrebu 5G opreme koje isporučuju nepouzdati dobavljači”, pri čemu je Tramp mislio na kineski “Huavej”, Vučić je mogao neprijatno da iznenadi i kineskog predsednika Si Đinpinga. Međutim, Peking je to odčutao. Ubrzo po povratku iz Vašingtona Vučić se sastao s ambasadorom Kine u Beogradu Čen Bo. Tom prilikom Vučić i Čen su se saglasili da dugoročna strateška saradnja između dve zemlje opstaje, da se razvijaju svi projekti koji su potpisani, uključujući i telekomunikacije.

Ubrzo je usledila i poseta visokog kineskog zvaničnika Janga Čiječija kojom prilikom je predsednik Vučić izjavio “Mi u Srbiji znamo i već smo se suočili sa različitim vrstama pritisaka, da nije uvek lako očuvati prijateljstvo sa Kinom,

38 Isto.

39 Isto.

40 Jedna od tačaka Sporazuma, prema *Politika*, 5. septembar 2020.

41 Blic, 6. septembar 2020.

42 Srbija se inače, u avgustu pridružila stavu Evropske unije o predsedničkim izborima u Belorusiji, koji osporava njihovu legitimnost.

43 “Ministarstvo odbrane Ruske federacije imaće kanceariju u Beogradu”, *Politika*, 21. oktobar 2020.

44 <https://www.kurir.rs/vesti/politika/3556641/diplomata-srecko-djukic-rusko-predstavništvo-u-ministarstvu-odbrane-srbije-zamena-za-izostanak-diplomatskog-statusa-centra-u-nisu>

posebno što udeo Kine u svetskom BDP raste iz godine u godinu, pa druge velike sile ne gledaju blagonaklono na to. Srbija je do sada uspevala u tome, a čuвање i dalje svoju slobodu da samostalno odlučuje i nastaviće da gradi dalje prijateljstvo sa Kinom”.⁴⁵ Premijerka Ana Brnabić je istom prilikom izjavila da će “i nova vlada nastaviti da razvija strateško partnerstvo sa Kinom”.⁴⁶

Tokom poslednjih godina Kinezi su duboko ušli u ekonomiju Srbije. Osim u infrastrukturne projekte i značajne industrijsko-rudarske pogone (Željezara Smederevo, RTK Bor) i u plasiranje pametnih tehnologija (kamere za prepoznavanje lica na beogradskim ulicama); još uvek u manjoj meri i “Huavej”: Telekom je instalirao jednu baznu stanicu, koja još ne radi. Međutim, polovinom septembra Huavej je otvorio Centar za inovacije i digitalni razvoj u svom sedištu u Beogradu. Svečanosti povodom otvaranja prisustvovala je premijerka Ana Brnabić. Tom prilikom ambasadorica Čen je naglasila da digitalna industrija igra važnu ulogu u ekonomskom razvoju Kine, te da je “Kina spremna da sa Srbijom, koja je sada u procesu digitalizacije, deli svoju tehnologiju i iskustvo”.⁴⁷

“Kina je suviše veliki, a Srbija suviše mali igrač da bi se tu nešto bitno promenilo u odnosima”, kazao je dugogodišnji dopisnik iz Pekinga Aleksandar Novačić i dodao: “Ne vidim neke velike šanse da Srbija odustane od saradnje oko razvoja 5G mreže sa Kinom i mislim da će to biti jedna od tačaka sporazuma iz Vašingtona koja neće biti sprovedena”.⁴⁸

Tim pre što se u Sporazumu Huavej i ne spominje poimence. Isto tako, niko od zvaničnika Srbije nikad nije rekao da je Huavej “nepouzdan dobavljač”. Kako objašnjava pomoćnica ministra trgovine, telekomunikacija i turizma Irina Reljin,

regulatorna agencija za elektronske komunikacije RATEL treba da proceni koja je oprema nepouzdana: “Na osnovu naših zakona, mi ne možemo nikoga da isključimo kad raspisujemo aukciju. Kakvi treba da budu uslovi po kvalitetu opreme, pogotovo što se tu misli na bezbednost podataka, u nadležnosti je regulatorne agencije”.⁴⁹

Međutim, Srbija se, poput mnogih drugih zemalja, kad je reč o kineskim investicijama i kreditima, može naći u “dužničkom ropstvu”. Kako je nedavno izjavio lider Stranke slobode i pravde Dragan Đilas, već sada samo Kini Srbija duguje 12 milijardi eura.⁵⁰ Ako se ta izjava i može uzeti s rezervom, činjenica je da se Srbija u mnogome oslanja na kineski kapital.⁵¹

EVROPSKA UNIJA INTENZIVIRA PRISUSTVO NA BALKANU

Uplitanje predsednika Trampa u balkanske prilike nateralo je EU da promptno reaguje kako bi preuzela proces za koji u krajnjoj liniji ima najveći interes s obzirom da je reč o regionu koji pretenduje da postane deo EU. Minirajući julski sastanak u Vašingtonu, EU je uspela da vrati proces u evropske tokove i da pokrene dijalog Beograd-Priština, koji je gotovo dve godine bio u zastoju, jer se u međuvremenu promenio format dijaloga; odnosno, umesto normalizacije, dvojica lidera, Vučić i Tači, pokušali su da preko SAD izdejsvuju podelu Kosova ili razmenu teritorija. Kako je Nemačka od početka bila protiv takvog rešenja, EU je imenovala Miroslava Lajčeka za novog posrednika u dijalogu.

Džim Džatras, američki politički analitičar, lobista firme Vanebl, ističe da ne postoji ozbiljna razlika

45 “Vučić: Čuvaćemo slobodu i prijateljstvo sa Kinom”, Politika, 13. oktobar 2020.

46 Isto.

47 Politika, 15. septembar 2020.

48 Vreme, 17. septembar 2020.

49 Politika, 8. septembar 2020.

50 Dnevnik TVN1, 16. oktobar 2020.

51 Kako je svojevremeno izjavila premijerka Ana Brnabić, Kina se sprema da u Srbiju uloži 10 milijardi eura; Helsinški bilten br. 151.

između politike SAD i EU prema Kosovu. Pretpostavljena nezavisnost Kosova smatra se nesporom činjenicom, koju oni nikada neće moći da preispitaju. Sa njihove tačke gledišta, svi pregovori moraju na kraju da dovedu do promene stava Srbije.⁵²

EU od regiona zahteva reformske zahvate, vladavinu prava, slobodu medija, pluralizam – odnosno vrednosti na kojima i sama počiva. S obzirom da nedostaje politička volja za takav napor, vlast preko medija koje kontroliše, vodi kampanju protiv Zapada, jer navodno vodi ucenjivačku politiku prema Beogradu. Rezultat takve kampanje je da je naklonost građana Srbije prema EU ispod 50 odsto. Mnogi se žale na okoštalu birokratsku strukturu Evropske komisije, te na izjave mnogih zvaničnika više zemalja EU koje “neprekidno izmišljaju prepreke za Beograd sumnjajući u njegove iskrene namere u vezi sa članstvom”. Sve kritike se svode na to “da Brisel ne želi Srbiju u svom jatu, već da je njegov osnovni cilj da na unutrašnjem planu unese razdor, a spoljem da pokida sve veze Beograda, pre svega, sa Kinom i Rusijom”.

Poslednji izveštaj Komisije je jedan od najkritičnijih do sada. Igor Bandić, direktor Centra za bezbednosnu politiku, nema nikakva očekivanja, jer bi “napredak na polju reformi, naročito u borbi protiv korupcije, za vlast predstavljao štetu”. Dodaje još da bi u tom slučaju “mnogi istaknuti članovi vlasti morali da se nađu pred tužilaštvom”.⁵³ Zvaničnici se ne uzbuđuju mnogo, naglašava Bandović, i to se vidi iz svih njihovih reakcija, jer tumače da su evropske okolnosti takve da “packe koje dobijaju ne predstavljaju crveni alarm”.⁵⁴

Ognjen Radonjić, profesor Filozofskog fakulteta u Beogradu, ističe da “EU već dugo primećuje sve loše odlike ovdašnjih vlasti, ali mi ništa po

tom pitanju ne radimo. Većina toga je slovo na papiru bez konkretne realizacije, iako jeste konkretna realizacija to što su nam blokirali pregovore sa EU. Pitanje je, međutim, koliko je to korisno, jer nas na taj način još više otuđuju od EU. Zaključujem da to i jeste cilj ove vlasti”.⁵⁵

U međuvremenu se Vučić ponovo vratio na opciju podele Kosova, jer smatra da ima razumevanje Trampove administracije za “srpski stav”. Međutim, takva procena Beograda nije pouzdana, jer inicijativa Vašingtona nije zalazila u političko rešenje, što je ostavljeno EU. Miroslav Lajčak smatra da se mora naći evropsko rešenje koje odgovara XXI veku, jer region ima tragičnu prošlost sa povlačenjem granica duž etničkih linija.⁵⁶ Lajčak smatra da je u vreme prethodne Komisije izgubljena politička vizija, da su dominirali tehnički detalji i da se to osetilo u državama Zapadnog Balkana. Ali, kako ističe, politička vizija je ponovo tu.⁵⁷

Bez obzira što je više nego jasno da aktuelna vlast nije suštinski zainteresirana za reforme neophodne za članstvo u EU, Vučić se u svakoj prilici (u susretu sa Evropljanima) pita “koliko ćemo te evropske perspektive dobiti”.⁵⁸

Sredstva koja je EU namenila infrastrukturnim projektima koji povezuju region (oko 9 mlrd) dolaze i obaveze i na više mesta u dokumentu Evropske komisije se navodi da će zemlje Zapadnog Balkana morati kredibilije da se pozabave vladavinom prava, ljudskim pravima i jačanjem administracije, kako bi se izbegla korupcija.

Pitanje je takođe da li će Srbija (a i druge zemlje Zapadnog Balkana) biti spremne da koriste EU fondove s obzirom da ni do sada nisu imale

52 “Politika SAD i EU prema Kosovu se ne razlikuje”, Danas, 9. oktobar 2020.

53 “Bandović: Najkritičniji izveštaj EK do sada”, Danas, 12. oktobar 2020

54 Isto.

55 <https://www.danas.rs/politika/>

vucic-preskocio-eu-i-vezao-se-za-ameriku/

56 “Lajčak: Vučić s pravom pita da li EU nudi perspektivu”, Danas, 12. oktobar 2020.

57 Isto.

58 Isto.

ljudski potencijal da povuku određena sredstva na raspolaganju.

EU je u više navrata ponovila da ne želi da suzbija uticaj Rusije i Kine. Austrijski ambasador u Beogradu Nikolaus Luteroti je izjavio, između ostalog, da je proširenje presudno za privredni i društveni

razvoj zemalja Zapadnog Balkana, kao i za političku stbilnost i bezbednost u regionu, ali i za Evropsku uniju. Taj strateški cilj, istakao je, delimo sa SAD. Stoga, kako kaže, EU nije cilj da suzbije bilo čiji uticaj, nego da podstakne evropsko ujedinjenje sa Zapadnim Balkanom.⁵⁹

59 "Ne želimo da suzbijemo uticaj Kine i Rusije", Politika, 28. septembar 2020.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Pravi efekti i posledice "vašingtonskih papira" procenjivaće se tek tokom budućih meseci. Najpre zbog američkih predsedničkih izbora početkom novembra. Ako se u Belu kuću umesto Donalda Trampa useli Džozef Bajden na testu će, između ostalih, biti odrednice Sporazuma koje se odnose na Bliski istok i imaju geopolitičku težinu. Jednu od najspornijih tačaka – preseljenje ambasade Srbije u Jerusalim – zvaničnici su već relativizovali.

Vašingtonski sporazum je bacio dodatnu sumnju na to da li je Srbija kredibilan kandidat za članstvo u EU, dok se predsednik Vučić istovremeno predstavio kao državnik koji ima zapadnu podršku.

Brzina kojom Amerika sledi vašingtonsku agendu ukazuje da je njena strategija dalekosežna posebno u potiskivanju ruskog i kineskog uticaja na Balkanu. Trampov specijalni izaslanik za Srbiju i Kosovo je dve nedelje nakon vašingtonskih susreta stigao u obe prestonice u pratnji izvršnog direktora američke Međunarodne finansijske korporacije za razvoj, Adama Bolera. Kancelarija ove značajne finansijske institucije, praktično razvojne banke već je otvorena u Beogradu.

Sa svoje strane domaćini su američkim gostima predstavili projekte u infrastrukturi (autoputevi i pruge), energetici, ekologiji, zdravstvu, razvoju tehnologija i logistike, kao i za mala i srednje preduzeća vredne 3, 7 milijarde dolara.

I Rusija i Kina imaju razloga da Vašingtonski sporazum percipiraju kao dokument koji zadire u njihove interese u Srbiji. Za sada nije jasno kako će se dalje razvijati odnosi sa ta dva strateška partnera.

Povratak SAD na Balkan mnogi komentatori su pozdravili, jer je "evropska budućnost potrošena i bezvredna ne samo zbog institucionalne blokade, već i zato što većina u EU ne vidi Srbiju kao članicu. Jer se insistira na "konačnom i sveobuhvatnom rešenju" za Kosovo, bez ikakvih nadoknada, kompenzacija, ustupaka.

Teško je prognozirati šta će od svega biti realizovano. Sve ukazuje na to da je reč o kreditima i "diktiranim" izvođačima (američkim) radova. Ljubomir Madžar, poznati ekonomista, smatra da ukoliko bi se finansiranje DFC svelo na kredite, to bi možda donelo poene političarima, ali bi se neko drugi češao po glavi kada se oni budu vraćali".